

Рукопис опубліковано:

Захаркін О.О., Захаркіна Л.С., & Крещік О.С. Порівняльний аналіз факторів забезпечення національної економічної безпеки в Україні та європейських країнах. *Східна Європа : економіка, бізнес та управління*, 2018. №. 4 (15). С. 75-80. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/15_2018/13.pdf

УДК 330.341.1 : 338.2

Економіка та управління національним господарством

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ ТА
ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ ***

**COMPARATIVE ANALYSIS OF FACTORS FOR ENSURING NATIONAL
ECONOMIC SECURITY IN UKRAINE AND THE EUROPEAN COUNTRIES**

Захаркін О.О.

*доктор економічних наук,
доцент кафедри фінансів і підприємництва
Сумського державного університету*

Захаркіна Л.С.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів і підприємництва
Сумського державного університету*

Крещік О.С.

*студентка
Сумського державного університету*

Стаття присвячена питанням забезпечення національної економічної безпеки в Україні, пошуку факторів, які сприяють реалізації принципу сталого розвитку економіки. Для досягнення поставленої цілі було проаналізовано досвід європейських країн. Визначено особливості ключових драйверів, які є базою досягнення високого рівня економічної безпеки в цих країнах.

---

* Виконано в рамках науково-дослідної теми № 0117U003922 «Інноваційні драйвери національної економічної безпеки: структурне моделювання та прогнозування»

Ключові слова: *національна економічна безпека, сталий розвиток, фактори забезпечення економічної безпеки, індикатори, експорт, імпорт, ВВП.*

Стаття посвящена вопросам обеспечения национальной экономической безопасности в Украине, поиска факторов, способствующих реализации принципа устойчивого развития экономики. Для достижения поставленной цели был проанализирован опыт европейских стран. Определены особенности ключевых драйверов, которые являются базой достижения высоко уровня экономической безопасности в этих странах.

Ключевые слова: *национальная экономическая безопасность, устойчивое развитие, факторы обеспечения экономической безопасности, индикаторы, экспорт, импорт, ВВП.*

The article is devoted to the issues of ensuring national economic security in Ukraine, the search for factors contributing to the implementation of the principle of sustainable economic development. To achieve the goal, the experience of European countries was analyzed. The features of key drivers that are the basis for achieving a high level of economic security in these countries are determined.

Keywords: *national economic security, sustainable development, factors of economic security, indicators, exports, imports, GDP.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Національна економічна безпека характеризує собою здатність держави захищати власні інтереси від внутрішніх і зовнішніх загроз та протистояти нестабільним діям економічних, політичних, демографічних та інших факторів. Тому забезпечення національної економічної безпеки є однією з найголовніших передумов сталого розвитку держави. Одним з ключових етапів реалізації принципів такого розвитку в Україні є аналіз досвіду європейських країн щодо впровадження ними політики національної економічної безпеки. Особливо корисним для України є такий досвід постсоціалістичних країн Східної Європи, що мали подібні стартові

економічні позиції та досягли на своєму шляху певних успіхів. Разом з тим, слід зазначити, що кожна країна має індивідуальні відмінності та особливості, що пов'язані з інтересами цих держав та мають бути враховані при дослідженні факторів, які формують національну економічну безпеку.

Аналіз основних досліджень і публікацій.

Серед науковців, які досліджували питання забезпечення національної економічної безпеки в вітчизняній науковій літературі можна виділити роботи О. А. Сергієнко, Н. Л. Морозової, М. А. Шавлак [1], де пропонується комплекс економіко-математичних моделей оцінки конкурентоспроможності і соціально-економічного розвитку держави для забезпечення ефективного стратегічного управління економічною безпекою, В. В. Лойко [2], О. В. Пабата [3], О. М. Гордуновського [4], де сформовано систему одиничних показників та їх граничних значень для визначення рівня інноваційної складової економічної безпеки національної економіки, а також запропоновано моделі оцінки впливу інноваційних факторів на економічну безпеку держави.

Серед закордонних авторів щодо розгляду даної проблеми доцільно відзначити роботи М. Лі [5] та Д. Лейдена [6], де досліджуються теоретичні основи промислової безпеки та розглянуто взаємний вплив державного та приватного секторів у національному економічному зростанні через інновації.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Разом з тим, аналіз наукових праць показує необхідність пошуку, на основі закордонного досвіду, факторів, що впливають на підвищення економічної безпеки держави, які необхідно врахувати при розробці стратегічних напрямків розвитку національної економіки.

Формування цілей статті.

Ціллю статті є дослідження, на основі закордонного досвіду, факторів впливу на розвиток економіки держави через забезпечення показників національної економічної безпеки та виокремлення ключових її індикаторів, що можуть бути застосовані в українських реаліях.

Виклад основного матеріалу.

Створення високого рівня національної безпеки є одним із найважливіших умов сталого розвитку держави. Чималу роль в її забезпеченні відіграє економічна безпека, що полягає у здатності економіки протистояти зовнішнім загрозам в умовах активного поширення глобалізаційних процесів.

На думку Н. В. Наконечної [7], національна економічна безпека держави (макрорівень) – це такий стан економіки та інститутів влади, за якого забезпечується гарантований захист національних інтересів, гармонійний, соціально орієнтований розвиток країни в цілому, достатній економічний та оборонний потенціал навіть за найнесприятливіших варіантів розвитку внутрішніх та зовнішніх процесів.

В Україні концептуальні засади визначення рівня національної економічної безпеки висвітлено в Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки [8]. Дані рекомендації дають можливість розрахувати її рівень, визначають основні індикатори стану економічної безпеки, дають можливість проаналізувати реальні або потенційні загрози національним інтересам. Разом з тим, для України дуже важливим є вивчення досвіду зарубіжних країн щодо забезпечення економічної безпеки.

Політика забезпечення економічної безпеки Чехії, Польщі, Словаччини та країн Балтії базується на зближенні національних інтересів із загальноєвропейськими інтересами, а також політичній, економічній та інституційній трансформації у відповідності із західноєвропейськими стандартами. На початку 90-х років ці країни обрали практично однакову модель забезпечення економічної безпеки, яка включала наступні дії: оцінку геополітичної ситуації в регіоні; визначення вектора та стратегії розвитку; вибудовування та реалізацію моделі поведінки, в тому числі у сфері економіки, у відповідності з домінуючими тенденціями регіонального та світового еволюційного процесу; співвіднесення базових кількісних і якісних показників розвитку із загальносвітовими та регіональними стандартами; коригування курсу економічних реформ [9].

В країнах Прибалтики на сьогодні відсутня спеціальна законодавча база щодо забезпечення економічної безпеки. Її забезпечення орієнтується на відповідні нормативно-правові акти ЄС, а методи забезпечення економічної безпеки насамперед спрямовані на реалізацію фінансово економічної безпеки. Аналогічна ситуація спостерігається і в інших європейських країнах. При виборі методів забезпечення економічної безпеки країни враховують геополітичну ситуацію, вектор і стратегію розвитку економіки відповідно до тенденцій регіонального та світового еволюційного процесу, напрямок економічних реформ [10].

Отже, для більш детального розгляду даної тематики слід звернути увагу на особливі національні індикатори економічного зростання економіки країн. ВВП є одним із найголовніших показників розвитку економіки, тому слід порівняти рівень ВВП за країнами. Варто зазначити, що протягом багатьох років ВВП більшості постсоціалістичних країн Європи стабільно збільшувався: в Естонії з 13,1 до 25,97 млрд. дол. США, у Латвії з 16,6 до 30,32 млрд. дол. США, у Литві з 25,7 до 47,26 млрд. дол. США. В цих країнах ВВП збільшився майже у 2 рази. У країн сусідів ситуація аналогічна: у Польщі ВВП збільшився з 300,5 до 509,96 млрд. дол. США, у Словаччині з 46,8 до 95,94 млрд. дол. США, у Чехії з 123,6 до 213,19 млрд. дол. США, а у Угорщини з 109,5 до 152,28 млрд. дол. США [11]. Збільшення ВВП також відбувається і в перерахунку на душу населення (рис. 1). Рисунок 1 також демонструє, що на відміну від прибалтійських країн, в Україні спостерігається значне зменшення ВВП на душу населення, причиною якого є серія економічних та політичних криз.

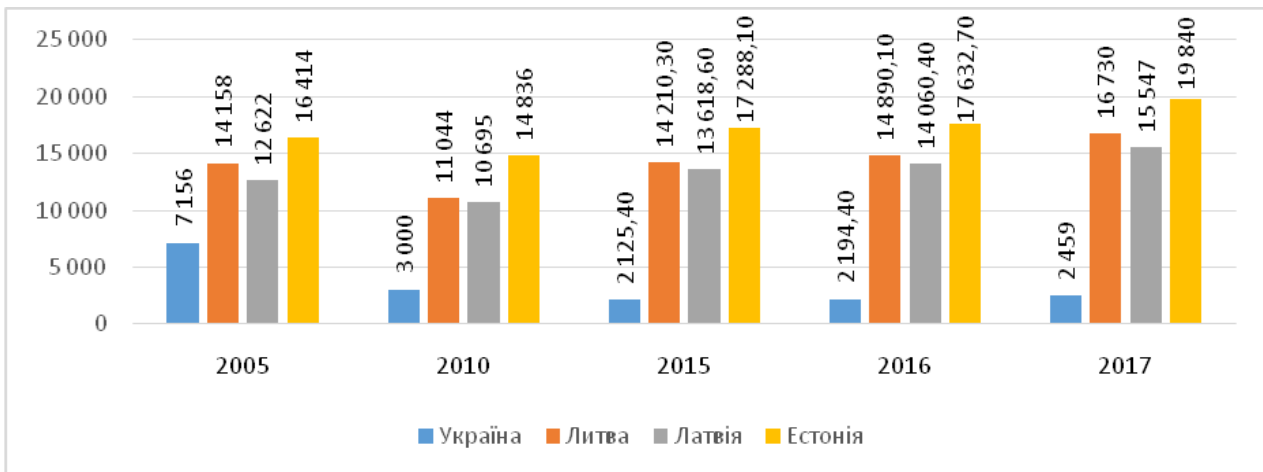

Рис. 1 – ВВП на душу населення країн Прибалтики та України 2005 – 2017 рр., дол. США [11]

Дещо інша ситуація спостерігається в сусідніх з Україною країнах – Польщі, Угорщині, Словаччині та Чехії, де показник ВВП на душу населення майже не змінювався протягом останніх років.

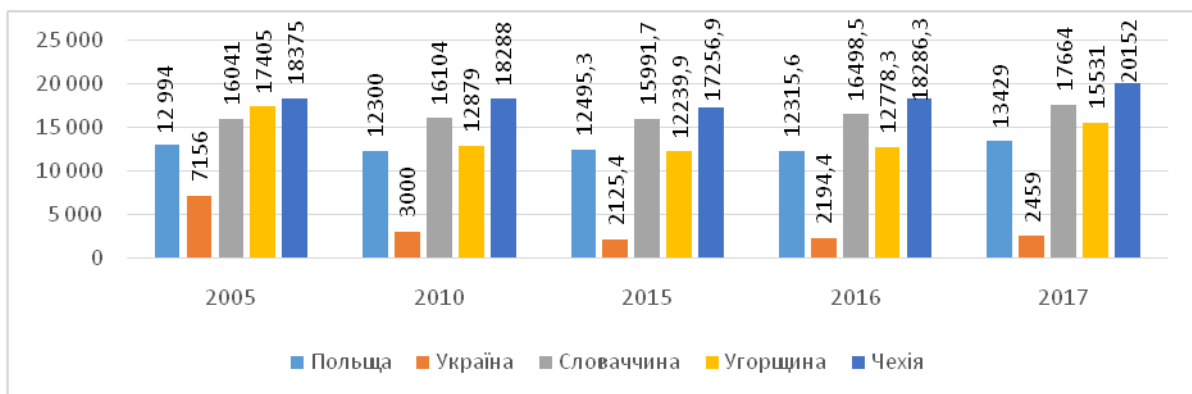

Рис. 2 – ВВП на душу населення країн-сусідів України 2005 – 2017 рр., дол. США [11]

Стимулом до економічного зростання цих країн став вступ до ЄС, що призвело до росту темпів ВВП. Майже в усіх країнах також спостерігалось піднесення промисловості, продуктивність праці, збільшення експорту та притоку інвестицій. Головними секторами економіки в цих країнах є сфера послуг (близько 60%) та промисловість (близько 30%).

З представлених країн найбільш прогресивною та інноваційною можна назвати Естонію через впровадження та розвиток бізнес-інкубаторів. За даними журналу The Economist саме Естонії належить світовий рекорд по кількості стартапів на душу населення. Інкубатор служить початковим майданчиком та можливістю запустити стартап та отримати фінансування від інвесторів. Таким чином країна приваблює інвестиції, розвиває підприємництво та збільшує експортоорієнтоване виробництво. Це підтверджується даними рейтинг Doing business, який дозволяє оцінити на скільки легко вести бізнес в різних країнах. Серед представлених країн даний рейтинг має такий вигляд (рис. 3):

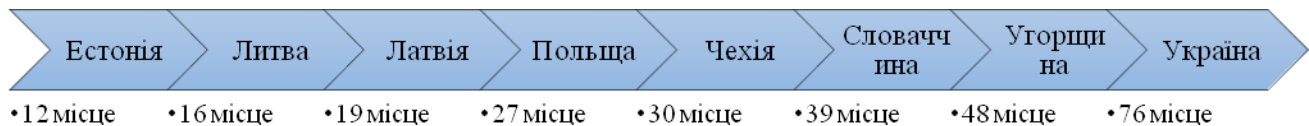

Рис. 3 – Рейтингові позиції легкості ведення бізнесу [12]

В Україні за 2017 рік на інновації витрачено 9,1 млрд. грн., з них 64,7% витрачено на оновлення обладнання та програмного забезпечення, 23,8% - науково-дослідні розробки, 0,2% - на придбання нових технологій. Джерелом фінансування інноваційних витрат здебільшого залишаються власні кошти підприємств (9 7704,1 млн. грн.), обсяг коштів від інвесторів склав 380,9 млн. грн. У 2017р. інновації впроваджували 88,5% підприємств, які займалися інноваційною діяльністю, з них інноваційні види продукції – 53,3%, нові технологічні процеси – 67,9% [13].

В той час коли країни збільшують обсяг коштів які спрямовуються на дослідження, наукові розробки, удосконалення виробництва, технологічний розвиток та інновації, в Україні їх обсяг скорочується: у 2016 році такі витрати становили 0,48%, а у 2017 – 0,45% ВВП. [13]

У більшості країн рушійним важелем, що впливає на зростання економіки є розвиток експорту (рис. 4, 5). Значну частину польського експорту складають високотехнологічні товари, продукція хімічної промисловості та сільськогосподарського сектору. Чехія активно постачає автомобілі та

запчастини до них, електричне обладнання та верстати. Словаччина направлена на експорт електроніки та продукції машинобудування. Естонія експортує вироби з металу, хімічну продукцію, електротовари та товари легкої промисловості. У Литві найвагомішими є експорт електротоварів, меблевих виробів, сільськогосподарська техніка, інформаційних технологій та інші.

В Україні найбільшу частку експорту займають недорогочінні метали та вироби з них (26,8%), сільськогосподарська продукція (19,5%) та електротехнічне обладнання, машини (9,9%), також значну частку займають різноманітні природні ресурси. Залежність держави від експорту природних ресурсів може гальмувати економічний розвиток країни. Для економіки більш доцільно експортувати вже готову, перероблену продукцію. [13]

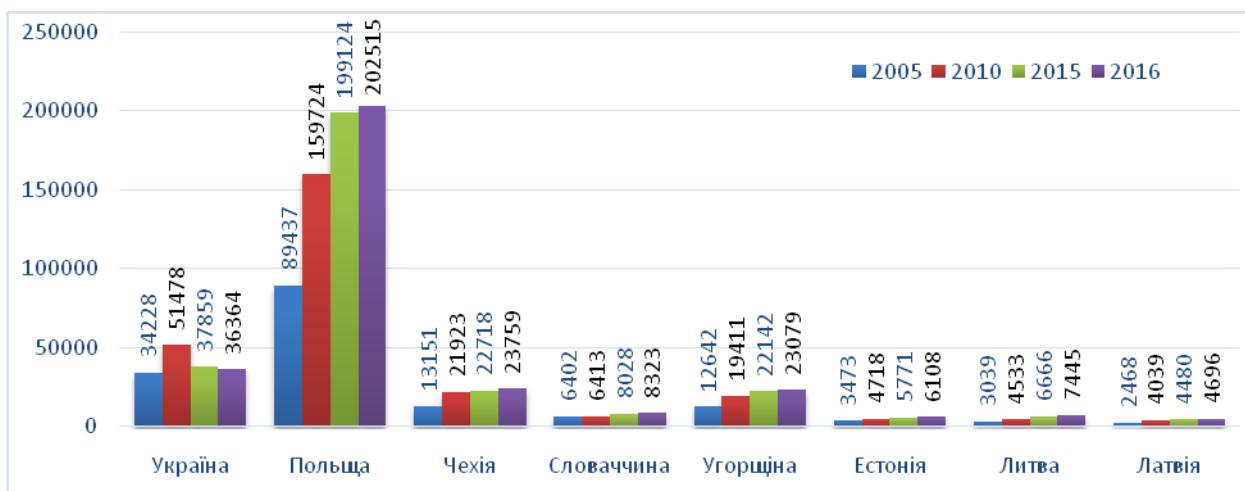

Рис.4 – Експорт товарів за країнами, млн. дол. США [14]

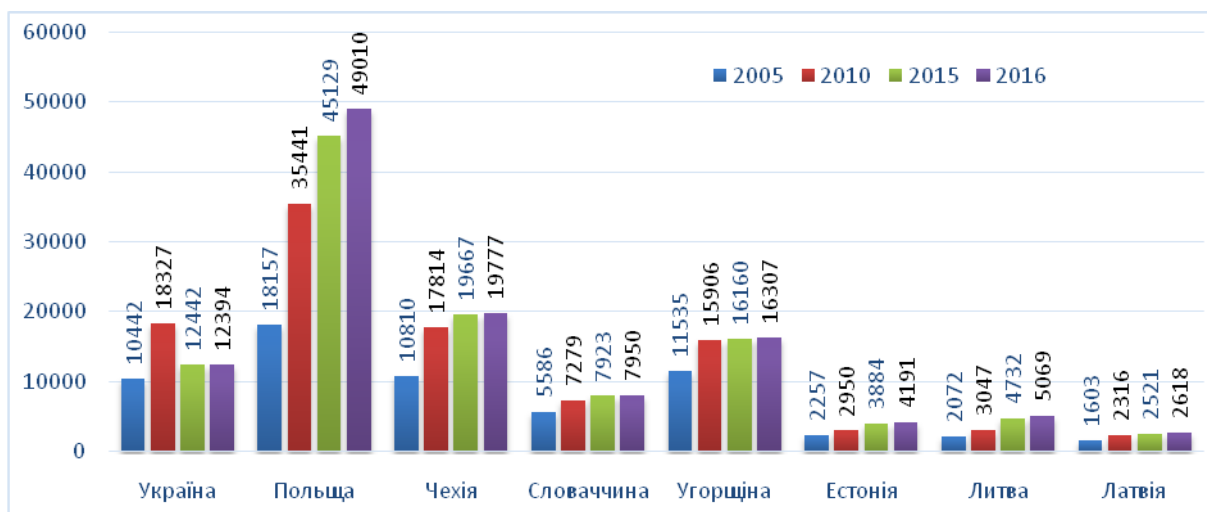

Рис.5 – Експорт послуг за країнами, млн. дол. США [14]

Одним з ключових показників, що характеризує ступінь економічної безпеки є обсяг прямих іноземних інвестицій, який визначає рівень довіри інвесторів. За даними табл. 2 спостерігається практично в усіх країнах спостерігається негативна тенденція щодо надходження прямих іноземних інвестицій, що є наслідком світових економічних криз останнього десятиріччя. Виключенням є тільки Польща, яка утримує рівень довіри іноземних інвесторів шляхом покращення законодавства, яке регулює інвестиційну діяльність та створення сприятливих умов для іноземних інвесторів. В Україні зниження показника надходження прямих іноземних інвестицій за останні 10 років становить майже 50%, що пояснюється значним рівнем корупції, складною політичною ситуацією, відсутністю дієвих реформ.

Табл. 2 – Прямі іноземні інвестиції за країнами, млн. дол. США [14]

Надходження прямих іноземних інвестицій								
	Україна	Польща	Чехія	Словаччина	Угорщина	Естонія	Литва	Латвія
2005	7 808	8 203	11 653.25	3 109.64	7 708.96	2 799.17	1 028.09	706.19
2010	6 451	12 796	6 140.58	1 769.76	2 192.81	1 508.54	799.40	379.39
2015	3 050	13 472	465.11	-195.65	-14 804.13	129.70	873.79	668.27
2016	3 336	11 358	6 751.87	-295.35	-5 313.59	870.45	-207.87	126.10
Відтік прямих іноземних інвестицій								
	Україна	Польща	Чехія	Словаччина	Угорщина	Естонія	Литва	Латвія
2005	275.00	1 346.74	-18.74	191.43	2 170.83	662.83	345.60	128.09
2010	692.00	6 147.18	1 166.82	946.13	1 171.97	167.13	-5.75	19.05
2015	38.00	3 216.21	2 487.45	-183.41	-15 971.93	322.70	85.12	32.27
2016	173.00	6 435.97	984.37	247.86	-8 823.15	478.69	-136.17	178.09

Для України основні вектори формування національної безпеки в економічній сфері полягають у [15]:

– забезпеченні умов для сталого економічного зростання та підвищенні конкурентоспроможності національної економіки;

- прискоренні прогресивних структурних та інституціональних змін в економіці, поліпшенні інвестиційного клімату, підвищенні ефективності інвестиційних процесів, стимулюванні випереджувального розвитку наукоємних високотехнологічних виробництв;
- подоланні тінізації економіки через реформування податкової системи, оздоровленні фінансово-кредитної сфери та припиненні відпливу капіталів за кордон, зменшенні позабанківського обігу грошової маси;
- забезпеченні збалансованого розвитку бюджетної сфери, внутрішньої і зовнішньої захищеності національної валюти, її стабільності, захисті інтересів вкладників, фінансового ринку;
- здійсненні виваженої політики внутрішніх та зовнішніх запозичень;
- забезпеченні енергетичної безпеки на основі сталого функціонування і розвитку паливно-енергетичного комплексу, у тому числі послідовного і активного проведення політики енергозбереження та диверсифікації джерел енергозабезпечення;
- забезпеченні продовольчої безпеки;
- захисті внутрішнього ринку від недоброякісного імпорту – поставок продукції, яка може завдавати шкоди національним виробникам, здоров'ю людей та навколишньому природному середовищу;
- посиленні участі України в міжнародному поділі праці, розвитку експортного потенціалу високотехнологічної продукції, поглибленні інтеграції в європейську і світову економічні системи та активізації участі в міжнародних економічних і фінансових організаціях.

Висновки.

Отже, можна стверджувати, що врахування зарубіжного досвіду є важливим фактором підвищення національної економічної безпеки держави. Для України головними можливостями для забезпечення сталого економічного розвитку необхідна розробка стратегії спрямована на підвищення технологічного рівня виробництва через активізацію інноваційної діяльності, збільшення обсягів інновацій у виробництві, підвищивши конкурентоспроможність вітчизняної

продукції, розширення експорту та покращення інвестиційного клімату, збільшення довіри міжнародних фінансових організацій.

Україні необхідно брати приклад з Естонії, яка розвиває підприємництво, шляхом створення бізнес-інкубаторів. Збільшувати обсяг витрат на наукові дослідження та розробки, які допоможуть покращити конкурентоспроможність вітчизняних підприємств. Збільшувати частку експорту виробленої продукції та зменшити залежність від експорту природних ресурсів та сировини. Необхідно покращити інвестиційний клімат через зміни в законодавстві, які регулюють інвестиційну та підприємницьку діяльність.

Бібліографічний список:

1. Сергієнко О. А., Морозова Н. Л., Шавлак М.А. Моделювання структурних елементів економічної безпеки держави в багатовимірній системі оцінки та аналізу. *Вісник Університету банківської справи*. 2015. № 1 (22). С. 132–139.

2. Лойко В. В. Фактори впливу на формування інноваційної складової економічної безпеки національної економіки. *Вісник КНУТД. Серія «Економічні науки»*. 2015. № 4 (89). С. 113–124.

3. Пабат О. В. Економічна безпека держави: інноваційні фактори: монографія. Львів : Інс-т регіональних досліджень НАН України, 2012. 168 с.

4. Гордуновський О.М. Сучасний стан та напрями посилення інноваційної безпеки України. *Фінансовий простір*. 2014. № 2 (14). С. 23–29.

5. Li M. Analysis of Industrial Security Based on the Theoretical Frame of Industrial Economics. *In: Research on Industrial Security Theory*. Springer, Berlin, Heidelberg. 2013. P. 171-240.

6. Leyden D. Public-sector entrepreneurship and the creation of a sustainable innovative economy. *Small Business Economics*. 2016. № 46(4), P. 553–564. doi:10.1007/s11187-016-9706-0.

7. Наконечна Н. В. Методологічні підходи до оцінювання рівня фінансової безпеки України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.14. С. 281–287.

8. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10. 2013, №1277 / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MethodichniRekomendatsii>
9. Бондар А. О. Світовий досвід державного управління економічною безпекою та його використання в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2013. № 6. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=775>
10. Притула Н. В. Досвід забезпечення економічної безпеки в зарубіжних країнах. *Економіка та управління національним господарством: стан, тенденції та перспективи*: Тези доп. I Міжн. наук.-практ. конф. – Одеса: Пальміра, 2014. С. 41–44.
11. The Global Competitiveness Report 2006-2018 / World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org>
12. Doing business / The world bank. URL: <http://www.doingbusiness.org>
13. Офіційний сайт української служби статистики. URL: www.ukrstat.gov.ua
14. Unctad / Statistics / Country Profiles. URL: <http://unctadstat.unctad.org/CountryProfile/GeneralProfile/en-GB/004/index.html>
15. Цвігун Т. В. Економічна безпека в системі національної безпеки України. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. № 11. С. 150–156. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/11_ukr/24.pdf